

gekeken naar afspraken waarmee in de eindfase nog grote winst te boeken is. Het gaat nu vooral om het doorontwikkelen en verder implementeren van geïntegreerde gewasbescherming, het behouden van een effectief middelenpakket en het wegnemen en verminderen van de milieuknelpunten door de twintig stoffen die het meest milieubelastend zijn." Recent zijn twee belangrijke doorbraken voor het realiseren van de convenantdoelstellingen tot stand gekomen: waterschappen hebben afgelopen zomer de bevoegdheid gekregen om handhavend op te treden wanneer bij telers een te grote emissie van gewasbeschermingsmiddelen naar het oppervlaktewater wordt geconstateerd, en op 1 januari 2010 is 'de algemeen bindend verklaring' voor de handelaren in gewasbeschermingsmiddelen in werking getreden. Het laatste betekent dat ook handelaren die niet bij brancheorganisatie Agrodis zijn aangesloten, de *free riders*, moeten gaan werken volgens het certificatieschema dat op initiatief van Agrodis is ontwikkeld.

In het opgeschoonde afsprakenkader blijft ook veel aandacht voor de ontwikkeling en de doorstroming van kennis over geïntegreerde gewasbescherming. In het kader van de eindsprint is zelfs sprake van een extra inzet. LNV financiert een communicatieproject dat moet leiden tot een grotere bekendheid en een bredere toepassing van Good Practices op het gebied van geïntegreerde gewasbescherming. Een consortium onder leiding van het CLM, waarin DLV en LTO participeren zal dit project uitvoeren.

Van Boheemen realiseert zich dat de reductiedoelstelling van 95 procent ambitieus is, maar constateert ook dat de convenantpartners tot eind 2010 met veel inzet aan deze mijlpaal willen blijven werken. Eind 2011, wanneer het Planbureau voor de Leefomgeving met een Eindevaluatie komt, zal duidelijk worden of het volledig is gelukt. Tegelijk zal helder worden of nog maatregelen nodig zijn vanwege de Kaderrichtlijn Water. Voor die eventuele maatregelen resteren dan nog vier jaar en dat moet volgens Van Boheemen voldoende zijn gezien de brug die tussen partijen is geslagen.

De vijf subdoelstellingen van het Convenant Duurzame Gewasbescherming

1. bevorderen van innovaties en geïntegreerde gewasbescherming op bedrijven (kennisspoor);
2. stimuleren van een duurzame wijze van produceren en consumeren (certificering en transparantie van de keten);
3. bevorderen van een effectief en duurzaam middelenpakket voor de land- en tuinbouw;
4. goede handhaving (naleven wettelijke bepalingen), monitoring (evaluaties) en verantwoording (interne en externe rapportages);
5. doen slagen van de gezamenlijke aanpak door stimuleren en communiceren.

Telen met toekomst: samen werken aan verduurzaming van gewasbescherming

Frank Wijnands¹ en Harm Brinks²

¹ Praktijkonderzoek Plant & Omgeving, onderdeel van Wageningen UR

² DLV-Plant

Het project Telen met toekomst werkt met ondernemers en stakeholders aan het in de praktijk beproeven en doorontwikkelen van maatregelen en methoden die passen bij een duurzame gewasbescherming. Duurzame gewasbescherming vergt steeds nieuwe actuele kennis die voldoende

beproefd is in de praktijk, maar ook de inzet van alle betrokkenen in en bij de landbouw, zo leert het project.

Telen met toekomst heeft als opdracht om nieuwe kennis over duurzame gewasbescherming in de

praktijk te beproeven, dóór te ontwikkelen en te verspreiden. Het doel is duidelijk: het bevorderen van de toepassing van meer duurzame gewasbeschermingsmethoden in de praktijk, als basis voor meer duurzaamheid en minder milieubelasting. Daarnaast is Telen met toekomst gevraagd specifiek aandacht te geven aan de knelpunten in de waterkwaliteit als gevolg van emissie van gewasbeschermingsmiddelen. Uit de tussenevaluatie van het gewasbeschermingsbeleid kwam dit naar voren als een belangrijk aandachtspunt.

Dialogo en samenwerking met stakeholders

Kennis verspreiden over meer duurzame teeltmethoden is een opdracht voor iedere convenantpartner, ieder binnen zijn eigen verantwoordelijkheid en handelingsperspectief. Telen met toekomst ondersteunt de convenantpartners hierin waar nodig en mogelijk, want hun inzet en betrokkenheid is de sleutel tot succes. Zij hebben immers invloed op het denken en doen van agrarisch ondernemers, hetzij direct (via zakelijke en/of persoonlijke relaties), hetzij indirect (als producent van middelen, als probleemhouder wat betreft waterkwaliteit, et cetera). En zij kunnen hen overtuigen van het nut en de noodzaak van verduurzaming en daarbij adviezen verstrekken. Bovendien bepalen zij de randvoorwaarden voor verduurzaming via wetten, regels, manier van samenwerken, hoe problemen aan de orde komen e.d. Samen 'bepalen' ze de cultuur, hoe dingen gedaan worden, wat de dominante handelswijzen zijn en wat geschreven en ongeschreven regels zijn. Zonder de inzet van alle betrokken partijen zal de verduurzaming in de praktijk onvoldoende en te langzaam tot stand komen.

Telen met toekomst wil alle belanghebbende partijen in de regio's en sectoren waarin ze werkt actief betrekken. In totaal zijn meer dan tweehonderd partijen bij Telen met toekomst betrokken.

Tientallen Good Practices

Een belangrijke peiler van het project is het testen en doorontwikkelen van geselecteerde *Best Practices*, methoden en maatregelen die nog niet of door slechts enkele telers worden toegepast en die nog een praktijkbeproeving kunnen gebruiken. Het doel is om deze Best Practices door te ontwikkelen tot *Good Practices*: effectieve en haalbare maatregelen die door zeventig à tachtig procent van de telers toegepast kunnen worden. In de periode van 2003 tot en met nu zijn in samenwerking met praktijkondernemers en stakeholders vele Best Practices voor alle plantaardige sectoren beproefd en doorontwikkeld. Circa tachtig Best Practices zijn succesvol omgezet

in Good Practices en vervolgens breed in de praktijk verspreid. 65 van deze maatregelen zijn twee jaar geleden in een serie vlugschriften – 'Praktijkberichten Gewasbescherming' – beschreven.

Telen met toekomst zoekt voor elke Best Practice ondernemers en stakeholders bij elkaar, die gemotiveerd zijn om samen te werken aan beproeving, doorontwikkeling en demonstratie. Geregeld ontstaan hier nieuwe, vaak tijdelijke, samenwerkingsverbanden tussen agribusiness, overheden, waterschappen, toeleveranciers en belangenbehartigers. De beproeving en demonstratie van de Best Practices gebeurt bij praktijkbedrijven, in studieclubverband of bij proefboerderijen van Wageningen UR. Voorbeelden van de beproeving van Best Practices worden in andere artikelen in deze uitgave besproken.

Samen werken

In de gesprekken met stakeholders wordt gezocht naar de mogelijkheden om samen te werken bij de kennisonwikkeling en verspreiding. In de afgelopen jaren zijn op deze manier honderden activiteiten opgezet, variërend van bijdragen op ledenavonden, het schrijven van vakbladartikelen, het uitgeven van flyers en brochures tot en met demonstraties, manifestaties en kennisdagen. De samenwerking van ondernemers, stakeholders en Telen met toekomst is zo de motor geworden van verspreiding van duurzame methoden en technieken. Diverse voorbeelden hiervan staan in deze uitgave.

Voortbouwend op deze samenwerking verdiept Telen met toekomst de bi- en multilaterale gesprekken met stakeholders over wat duurzaamheid voor hen betekent, welke ambities ze daarbij hebben, hoe dat vorm krijgt in hun bedrijfsvoering, waar en hoe dat door kan werken naar agrarisch ondernemers. Zodoende wordt veel duidelijk over de belangen en de criteria (de voorwaarden waaraan voldaan moet worden) voor actieve betrokkenheid van stakeholders en hoe je duurzaamheid kunt inbedden in de bedrijfsvoering en het doen en denken van mensen. Deze kennis vormt de basis om partijen actief te betrekken en gebruik te maken van hun energie en professionaliteit. Dit is altijd maatwerk. En maatwerk kost tijd; tijd om te investeren in de relatie. Bovendien blijft het steeds een zoektocht naar hoe de belangen van een bedrijf of organisatie gekoppeld kunnen worden aan duurzaamheid. Want die koppeling ligt op de korte termijn niet altijd voor de hand. Een loonwerker wil graag een bestrijding uitvoeren en een toeleverancier wil graag gewasbeschermingsmiddelen verkopen. Het is hun broodwinning. Maar op de iets langere termijn is het voor beiden van groot belang dat er een breed middenpakket blijft bestaan en dat kan alleen als er zeer

Voorbeelden uit de Best Practice-agenda van 2009

Voor het identificeren en selecteren van Best Practices en het doorontwikkelen tot Good Practices is in het convenant een systematische werkwijze ontwikkeld (zie volgend artikel). Het uitgangspunt voor Telen met toekomst zijn de sectorspecifieke lijsten met veelbelovende maatregelen en methoden uit lopend of afgesloten onderzoek. Die lijsten worden om de twee jaar in samenspraak met LTO geactualiseerd en gepubliceerd (2004, 2007, 2009).

Telen met toekomst selecteert uit deze lijst de meest veelbelovende voor de praktijkbeproeving. Jaarlijks worden circa dertig Best Practices beproefd en doorontwikkeld. De opsomming hieronder geeft een aantal voorbeelden uit de Best Practice-agenda van 2009.

- Akkerbouw: precisielandbouw met onder meer biomassasensoren op de spuit bij de loofdoeding van aardappelen, bestrijdingsstrategieën tegen schimmelziekten in granen en peen, onkruidbestrijding in maïs en geleide bestrijding van trips in ui en bladschimmel in biet;
- Vollegrondsgroenteteelt: in aardbei wordt aan de volgende aspecten gewerkt: Phytophthora bestrijding, beproeving van Trianum (nieuwe biologische bestrijder), biologische grondontsmetting en teelt op ruggen; daarnaast beslissingsondersteunende systemen voor bestrijding van Stemphyllium in asperge en geleide bestrijding van trips in prei met behulp van geurstoffen;
- Bollenteelt: beheersing van emissies van gewasbeschermingsmiddelen, monitoringsystemen voor de kwaliteit van uitgangsmateriaal, bestrijding van het onkruid 'kiek' en een koolstoffilter tegen Actellic in de bewaring;
- Boomkwekerij: alternatieven voor chemische onkruidbestrijding, het beperken van emissie en geïntegreerde bestrijding van spint in siergewassen;
- Fruitteelt: emissiebeperking (venturidoppen), maatregelen tegen fruitmot en vruchtboomkanker;
- Glastuinbouw: nieuwe emissiebeperkende maatregelen voor gewasbeschermingsmiddelen in substraat- en grondgebonden teelten.

zorgvuldig met de huidige middelen wordt omgegaan (zie ook artikel 'Schoner oppervlaktewater in maïsteeltgebieden').

Specifieke knelpunten

Rond kennisontwikkeling en verspreiding, maar ook rond specifieke knelpunten zoals de onkruidbestrijding in de boomteelt of waterkwalityknelpunten brengt Telen met toekomst waar mogelijk stakeholders samen aan tafel om gemeenschappelijke trajecten af te spreken en af te stemmen. Vaak blijkt de confrontatie van belangen en dus ook verschillende perspectieven op het duurzaamheidsprobleem en de mogelijke oplossingen, te stimuleren om nog eens kritisch naar de eigen positie te kijken, naar de eigen belangen en de wijze waarop die behartigd kunnen worden (zie ook artikel over 'Reflexieve Proces-Monitoring'). Vaak ontstaat ook meer begrip voor de andere partijen die aan tafel zitten. Deze werkwijze werkt alleen bij echte knelpunten en concrete uitdagingen waar elke partij iets mee heeft. In die situaties leidt het bij elkaar brengen van de stakeholders vaak tot onverwachte aanknopingspunten voor het uitdiepen van kansen op individuele en/of gecoördineerde actie (zie onder andere maïsartikel) stakeholders gaan elkaar bevragen, spreken elkaar aan op verantwoordelijkheden of doen suggesties voor concrete acties.

Overname van verantwoordelijkheid

Door het consulteren van stakeholders over hun ideeën, ervaringen en kennis, werkt Telen met toekomst aan wat we *enrollment* noemen: het (over)nemen van de verantwoordelijkheid voor een duurzame gewasbescherming en het daarnaar handelen. Enrollment ontstaat als de bezinning van stakeholders op hun eigen rol, verantwoordelijkheid en invloed leidt tot een zodanige verandering van hun kijk op duurzaamheid dat ze meer verantwoordelijkheid nemen. En dat vormt de basis voor gedragsverandering. Hoe die verantwoordelijkheid is in te vullen, is niet altijd direct duidelijk of eenvoudig. Het is vaak zoeken naar welke activiteiten passen bij het bedrijf en welke niet.

Het invullen van nieuwe rollen gaat met vallen en opstaan. Telen met toekomst helpt waar mogelijk bij deze zoektocht. Het gewenste eindresultaat is dat stakeholders draagvlak bij klanten en leden creëren, dat zij de toepassing van meer duurzame methoden in gewasbescherming adviseren/bevorderen en knelpunten in duurzaamheid samen oplossen. Binnen iedere belangengroep ziet Telen met toekomst in de afgelopen jaren individuele bedrijven en organisaties opschuiven en steeds vaker eigen, nieuwe initiatieven ontplooiën om inhoud te geven aan duurzaam handelen. Daarvan staan in deze Gewasbescherming diverse voorbeelden. In veel gevallen vragen bedrijven of organisaties

Telen met toekomst als partner om aan activiteiten mee te werken. Bijvoorbeeld bij het leveren van relevante kennis voor een nieuwe website, waarmee Agrodīs de adviseurs van haar leden van de nieuwste kennis voorziet (Kennissite Agrodīs, zie artikel 'Gewasbeschermingsadviseurs weten nu meer over geïntegreerde gewasbescherming'). Enrollment wordt gestimuleerd via dialoog (druk, publiciteit, bi- en multilateraal overleg), via het betrekken van stakeholders bij het ontwikkelen van Best Practices en het uitdragen van Good Practices en via het samen werken aan knelpunten. Centraal in de aanpak staat het 'begeleiden' van de stakeholders in het proces van keuzevrijheid (vrije keuze of je iets doet aan duurzaamheid) naar keuzeverantwoordelijkheid (ieder heeft een eigen verantwoordelijkheid om actie te ondernemen).

Wat is er bereikt

De gekozen opzet en de werkwijze voor kennisontwikkeling en verspreiding is effectief: samen met de betrokkenen zijn honderden activiteiten uitgevoerd voor kennisverspreiding van meer duurzame gewasbescherming. Telen met toekomst vervult met de gekozen werkwijze een spil- en schakelfunctie bij nieuwe kennis over duurzame methoden voor gewasbescherming in de landbouw en helpt stakeholders hun ambities om te zetten in concrete activiteiten. Steeds vaker doen bij activiteiten meerdere stakeholders mee, waarbij de samenstelling van de (tijdelijke) coalitie vaak vernieuwend of verrassend is, zoals waterschappen met handelaren in gewasbeschermingsmiddelen.

Met de gezamenlijke activiteiten zoals demo's, praktijkdagen, ledenavonden et cetera worden vele duizenden ondernemers bereikt. Het heeft gezorgd voor nieuw elan en een nieuwe dynamiek in de kennisdoorstroming van meer duurzame methoden in gewasbescherming. Een kennisdoorstroming die in de afgelopen jaren bovendien aanzienlijk is verbreed (meer partijen betrokken), versterkt (veel meer activiteiten) en aangescherpt (meer focus op duurzaamheid en knelpunten). Telen met toekomst besteedt in de laatste jaren in samenwerking met alle betrokkenen extra aandacht aan het oplossen van concrete knelpunten in de waterkwaliteit. Daarbij gaat het zowel om het aanpakken van specifieke emissieroutes als om het vinden van alternatieven voor een deel van de toepassingen van de probleemstoffen. Deze aanpak lijkt zijn vruchten te gaan afwerpen getuige de eerste resultaten (zie de artikelen 'Polderproject Woudse Droogmakerij' en 'Schoner oppervlaktewater in maïsteeltgebieden').

Het effect van Telen met toekomst is niet met harde cijfers te staven. We weten uit de eigen jaarlijkse inventarisatie van de toepassingsgraad van Good Practices en toetsing aan de mening van handelaren en LTO, dat er duidelijk vooruitgang zit in de toepassingsgraad in de praktijk. Dit draagt onomstotelijk bij aan de gewenste verduurzaming van de gewasbeschermingpraktijk. Een stevige extra impuls wordt in 2010 door LNV gegeven door de aanbesteding van een voorlichtingscampagne over de Good Practices, uit te voeren in nauwe afstemming met Telen met toekomst.

Meer informatie: www.telenmettoekomst.nl

Telen met toekomst

Telen met toekomst is een project van praktijkonderzoek Plant en Omgeving van Wageningen UR en DLV Plant. Telen met toekomst wordt gefinancierd door en uitgevoerd in opdracht van LNV en VROM in het kader van het Convenant Duurzame Gewasbescherming. Het project staat centraal in het convenantspoor kennisverspreiding (zie eerste artikel), dat inzet op het bevorderen van innovaties en de toepassing van geïntegreerde gewasbescherming in de praktijk. Telen met toekomst loopt sinds 2004 en wordt in 2010 afgerond. Telen met toekomst is actief in alle plantaardige sectoren: akkerbouw, bollenteelt, boomkwekerij, fruitteelt, vollegrondsgroenteteelt en glastuinbouw. Iedere sector heeft een sectorcoördinator van PPO die met een kernteam van onderzoekers van PPO en adviseurs van DLV Plant het project uitvoert. Kernactiviteiten zijn de beproeving van Best Practices in de praktijk, de kennisverspreiding van Good Practices, het werk aan specifieke waterkwaliteitsknelpunten en stakeholdermanagement gericht op het stimuleren van de stakeholders tot het nemen van meer verantwoordelijkheid over de duurzaamheid in de landbouw. In totaal zijn ongeveer 25 mensen bij Telen met toekomst betrokken. Waar nodig voor specifieke taken worden collega's van PPO en DLV ingeschakeld. Aanvankelijk – van 2003 tot en met 2007 – werden de Best Practices opgepakt in 35 groepen ondernemers uit alle sectoren (in totaal circa 400 deelnemers). In 2008 zijn deze vaste Telen met toekomst-telersgroepen losgelaten. De aanpak bood te weinig vrijheid om per Best Practice de best denkbare wijze van beproeving uit te voeren. Sindsdien wordt per Best Practice gezocht naar de ondernemers en de stakeholders die samen iets willen. In de stuurgroep van het project zijn alle convenantpartners vertegenwoordigd. Tweemaal per jaar wordt de voortgang en de koers van het project besproken.

ARTIKEL